

3 зт

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
НАЦІОНАЛЬНИЙ ЮРИДИЧНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ ЯРОСЛАВА МУДРОГО

*До 215-річчя Національного
юридичного університету
імені Ярослава Мудрого*

КРИМІНОЛОГІЯ

Підручник

За загальною редакцією професора
Б. М. Головкина

Харків
«Право»
2020

Питання для самоконтролю

1. Використовуючи Закон України «Про організаційно-правові основи боротьби з організованою злочинністю», дайте визначення організованої злочинності згідно з цим Законом. Що, на ваш погляд, є дискусійним або недосконалим у визначенні?
2. Наведіть основні показники кримінологічної характеристики організованої злочинності в Україні за останні 5 років.
3. Чим можна пояснити зменшення кількості виявлених ОГ і ЗО в Україні протягом довгого періоду часу? Які чинники впливають на високу латентність організованої злочинності?
4. Які причини й умови визначають організовану злочинність у нашій країні?
5. Окресліть головні напрями загальносоціального і спеціально-кримінологічного запобігання організованій злочинності.

РОЗДІЛ 11

ЗАПОБІГАННЯ КОРУПЦІЙНИМ ЗЛОЧИНАМ

11.1. Поняття корупції та її злочинних проявів

Корупція існувала завжди і є притаманною будь-якій державі, однак її розміри і негативні впливи є досить різними. Саме з моменту виникнення держави і створення управлінського апарату у чиновників виникає можливість розпоряджатися ресурсами, приймати рішення не в інтересах суспільства, а у власних або інтересах близьких осіб, задовольняти потреби за рахунок зловживання довірою, при цьому діючи корисливо.

Термін «корупція» походить від латинського *corruptio* і означає псування, розбещення, підкуп, продажність. Корупцію можна визначити як зловживання службовими і посадовими особами своїми правами і повноваженнями з метою одержання неправомірної вигоди і особистого збагачення. Слід пам'ятати, що корупція не обмежується хабарництвом і не зводиться тільки до підкупу виключно державних службовців.

Українське законодавство дає юридичне трактування терміна «корупція» у ст. 1 Закону України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р. Отже, *корупція* – використання особою, зазначеною у частині першій ст. 3 цього Закону, наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей з метою одержання неправомірної вигоди або прийняття такої вигоди чи прийняття обіцянки/пропозиції такої вигоди для себе чи інших осіб або відповідно обіцянка/пропозиція чи надання неправомірної вигоди особі, зазначеній у частині першій ст. 3 цього Закону, або на її вимогу іншим фізичним чи юридичним особам з метою схилити цю особу до протиправного викорис-

тання наданих їй службових повноважень чи пов'язаних з ними можливостей.

Наведене визначення можна вважати вузьким з точки зору кримінологічної науки, оскільки корупція є одночасно й соціально-економічним, психологічним, моральним явищем, оскільки вражає всі сфери життєдіяльності суспільства. Корупція є одночасно і причиною, і наслідком слабкості держави. Унаслідок корупції руйнуються довірливі відносини в державі, а її розвиток зупиняється, вона є основним чинником бідності й відсталості різних країн світу, величезного розшарування у доходах, на ній тримаються авторитарні режими. За даними Світового банку, від корупції страждає більшість населення країн, що розвиваються. Високий рівень корупції автоматично призводить до додаткових витрат на ведення бізнесу в країні. Корупція також невід'ємно пов'язана з організованою злочинністю.

Корупція є особливо гострою проблемою для тих країн, які перебувають на етапі трансформації (переходу) від одного типу політичної системи до іншої (від соціалістичної системи до демократичної країни з ринковою економікою). Цей перехідний період характеризується розбалансованістю різних елементів державного механізму, які перебувають або в стані стагнації, або у стані періодичних криз і конфліктів.

Україна належить до держав із високим рівнем корупції. Згідно з даними міжнародної організації «Transparency International», у 2014 р. наша держава перебувала на 144-му місці (із 177-ми країн), у 2017 р. – на 130-му, у 2018 р. – на 120-му (із 180-ти).

Незважаючи на те, що на загальному рівні корупція є соціально-економічним явищем, у своїх конкретних проявах вона завжди має реальне прізвисько – осіб, які неналежно виконують свої обов'язки, «приватизують» посаду і збагачуються особисто (або разом із членами сім'ї, друзями) за рахунок державного бюджету або інших громадян.

Корупцію зазвичай поділяють на побутову (пов'язану із повсякденним життям громадян), бюрократичну (що виникає при взаємодії громадян, підприємців із чиновниками нижчої та середньої ланки), політичну (корупційну поведінку осіб, які приймають політичні рішення, наприклад здійснюють підкуп виборців).

Найбільш небезпечним видом є саме політична корупція – нелегітимне використання учасниками політичного процесу та носіями публічної влади своїх можливостей і повноважень з метою отримання особистих чи групових вигод.

В юридичній площині корупція становить сукупність різних за характером і ступенем суспільної небезпеки, але єдиних за своєю суттю корупційних діянь, інших правопорушень (кримінальних, адміністративних, цивільно-правових, дисциплінарних), а також порушень етики поведінки посадових осіб, пов'язаних із вчиненням цих діянь.

Найбільш небезпечним видом корупційних правопорушень є корупційні злочини, які у своїй сукупності становлять *корупційну злочинність*. Законодавче визначення цього поняття відсутнє. У примітці до ст. 45 КК України надається вичерпний перелік складів злочинів, які належать до корупційних.

Корупційну злочинність можна визначити як *сукупність умисних суспільно небезпечних діянь службових і посадових осіб держави, а також працівників підприємств, установ чи організацій різних форм власності, які не є службовими особами, пов'язаних із одержанням неправомірної вигоди для себе, інших фізичних або юридичних осіб або із зловживанням повноваженнями, а також підкуп таких осіб з боку пересічних громадян і представників бізнес-спільноти*.

Негативні наслідки корупційної злочинності виявляються в тому, що вона є головною причиною бідності країни, порушує основні конституційні засади щодо дотримання прав і свобод громадян, дискредитує економічні реформи, перешкоджає надходженню інвестицій, є причиною фінансових криз тощо. Такий дисбаланс внутрішніх національних відносин призводить до того, що корупція із соціальної аномалії поступово перетворюється у правило, стає нормою функціонування влади і способом життя значної частини суспільства.

Суттєвий злам у суспільній психології – коли пересічні громадяни із самого початку психологічно налаштовані на протиправні способи вирішення проблеми – призводить до руйнації демократичних принципів і чесного підприємництва, ускладнює будь-які зусилля щодо зменшення частоти корупційних практик.

11.2. Кримінологічна характеристика корупційних злочинів

Передусім слід пам'ятати, що будь-які дані офіційної статистичної звітності не відображають справжнього стану цього явища, оскільки

у системно-корумпованій країні правоохоронні органи так само вражені корупцією, як і інші сфери держави. Корупційні правопорушення є високолатентними. Найчастіше корупційні відносини відбуваються за двосторонньої зацікавленості, що призводить до складності виявлення окремих правопорушень і покарання винних.

Розглянемо деякі показники офіційно облікованих корупційних злочинів. Якщо у 2014 р. до суду з обвинувальним актом було направлено 2381 кримінальне провадження, то у 2018 р. їх кількість збільшилася до 3650. У 2014 р. виявлено 1713 осіб, що вчинили кримінальні корупційні правопорушення. У 2018 р. їх кількість збільшилася на 64% і становила 2565 осіб.

Щодо структури корупційної злочинності, то найбільшу питому вагу мають злочини, передбачені частинами 2–5 ст. 191 КК України (привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем), а також ст. 368 КК України (прийняття пропозиції, обіцянки або одержання неправомірної вигоди службовою особою, до зміни КК України – одержання хабара).

Кількість засуджених осіб за вчинення корупційних злочинів має строкату динаміку: у 2016 р. у порівнянні з 2015 р. їх кількість зменшилась на 35% (із 755 до 492 осіб), однак у 2017 р. число засуджених у порівнянні з 2016 р. зросло втричі – до 1692 осіб. У 2018 р. кількість засуджених знов знизилась і становила 766 осіб. Більш детальну інформацію про види покарань, призначені засудженим, надано в табл. 7.

Таблиця 7

Види покарань, застосовані до засуджених (2014–2018 рр.)

Види покарань	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2018
<i>Основні покарання</i>					
Позбавлення волі на певний строк	35	59	32	107	53
Обмеження волі	16	10	5	20	14
Арешт	3	6	7	20	13

Закінчення табл. 7

Види покарань	Роки				
	2014	2015	2016	2017	2018
Виправні роботи	3	2	0	4	0
Штраф	227	333	291	849	497
Позбавлення права обіймати певні посади	0	0	0	2	3
Службове обмеження для військовослужбовців	–	–	–	–	1
<i>Додаткові покарання</i>					
Штраф	41	39	21	67	21
Позбавлення спеціального звання, рангу	75	53	37	92	32
Позбавлення права обіймати певні посади	522	475	275	907	330
Конфіскація майна	35	54	30	97	26

Кримінологічна характеристика даного виду злочинності охоплює й ознаки особистості корупціонера.

Наведена далі *типологія* корупційних злочинців розроблена насамперед, спираючись на соціально-рольові ознаки винних осіб. Щодо активного підкупу (ст. 354 КК України, ст. 368³, ст. 368⁴, 369 КК України), то ці корупційні правопорушення вчиняються *загальними суб'єктами* злочину і згідно з міжнародно-правовими нормами належать до активної корупції. Враховуючи цю обставину, можна виокремити один *тип активного корупціонера*. У межах такого типу слід розрізняти *ситуативного і звичного корупціонера* (хабародавця). Перший використовує підкуп для вирішення особистих питань лише в окремих випадках. Звичні хабародавці умисно і постійно досягають певних особистих цілей або задовольняють інтереси інших осіб не за

рахунок власних умінь, професійних навичок, дотримання законних процедур тощо, а шляхом надання неправомірної вигоди службовій чи посадовій особі.

Щодо корупційних злочинів, які вчиняють *спеціальні суб'єкти*, то винна особа відрізняється особливою соціальною позицією – наявністю владних повноважень чи виконанням службових обов'язків. Згідно з міжнародно-правовими документами більшість корупційних злочинів цього виду належать до пасивної корупції. Таких суб'єктів корупційних правопорушень умовно можна розподілити на такі типи:

«дрібний корупціонер» (ситуативний тип), який одержує час від часу неправомірну вигоду у незначних розмірах (крім грошей, це можуть бути промислові товари або продукти) за вирішення щоденних життєвих проблем пересічних громадян;

звичний корупціонер (представник корупційної системи) просто дотримується «правил гри», які склалися в тій чи іншій організації, установі. Своїми діями виявляє лояльність до системи, яку інакше називають «корпоративною культурою». Вони є конформістами. Зазвичай, такі суб'єкти корупційних правопорушень діляться своїми прибутками з безпосереднім керівником (керівниками);

ініціативний корупціонер (злісний тип) – сам створює криміногенну ситуацію, має сталу мотивацію до отримання неправомірної вигоди. Найчастіше посідає керівні посади на підприємствах, в організаціях різних форм власності, зокрема, й у правоохоронних органах, судах, органах місцевого самоврядування або представницьких органах тощо. Особи, які належать до цього типу, постійно вишукують можливості для одержання неправомірної вигоди або «продажу» своїх повноважень, хоча ініціатива щодо її отримання може мати завуальований вигляд. Діють зазвичай через посередників;

найбільш небезпечним типом є тип особливо *злісного (політичного) корупціонера*. Це особи, які обіймають політичні посади або працюють на посаді категорії «А» державної служби, незаконно й неправомірно використовують свій державний статус для отримання переваг (соціальних, політичних, економічних тощо) для себе, близьких осіб, однопартійців тощо. Від інших корупціонерів вони відрізняється обсягами і масштабністю владних можливостей для самозбагачення та отримання інших вигод.

11.3. Причини та умови корупційних злочинів

Корупція має глибокі історичні корені. Скарги на те, що хабарі та корупція стали загальнопоширеними, можна знайти на асирійській глиняній табличці 2800 р. до н. е. Хоча заведено вважати, що корупція характерна передовсім для східних суспільств, згадки про неї знаходимо у дуже багатьох класичних текстах західної інтелектуальної традиції – від Платона й Аристотеля до Мак'явеллі та Руссо, пише український науковець Я. Грицак.

Корупція була невід'ємним атрибутом радянського режиму, хоча це слово в СРСР почало вживатися тільки наприкінці 80-х рр. минулого століття. У той час науковці оперували термінами «хабар», «зловживання», оскільки існування самого явища заперечувалось.

Слід пам'ятати, що за часів СРСР розквітла влада партійних функціонерів-бюрократів – так звана номенклатура, яка вважалася своєрідною «кастою недоторканих», які керували державою. В умовах планової економіки швидко розростався непомірно великий апарат контролю за виробництвом і розподілом, поширювалась тіньова економіка.

Сучасний стан корупції в Україні багато в чому обумовлений тим, що після розпаду СРСР державний апарат залишився майже незмінним. Україна отримала у спадок усі управлінські «хвороби» тоталітарного режиму. Після проголошення незалежності не було проведено люстрації – заборони колишнім діячам комуністичної партії займати відповідальні посади в урядових структурах нової держави. Стара радянська номенклатура (разом із керівниками КДБ, міліції, комсомольськими функціонерами) зберегла за собою першочергове право доступу до приватизації, вигідних державних замовлень та кредитів. Корупційні зловживання при здійсненні приватизації в Україні в 90-х рр. ХХ ст. призвели до несправедливого і утаємниченого перерозподілу національного багатства, недовіри переважної більшості громадян до цієї складової ринкових трансформацій. Регіональні еліти отримали своє багатство переважно внаслідок перерозподілу державної власності, а не збільшення суспільного продукту як результату підприємницької діяльності.

Негативну роль у цьому процесі зіграло недосконале законодавство, прийняте у перші роки незалежності України, яке визначало лише основу нових ринкових відносин. Поширеною була практика підміни пріоритету закону численними підзаконними актами.

Як вважає відомий український кримінолог О. М. Костенко, особливість корупції «українського зразка» полягає в тому, що це корупція кризового типу, оскільки вона породжується кризою сучасного українського суспільства (а не лише недосконалістю кримінальної юстиції) і поглиблює кризу суспільства, оскільки зводить нанівець будь-які політичні, економічні, правові, моральні реформи. Саме в цьому полягає її загроза для національної безпеки України.

Корупція в Україні є наслідком *системних протиріч політичного, морально-психологічного, економічного, організаційно-управлінського, правового, ідеологічного* характеру.

До політичних факторів поширення корупції належить недостатня політична воля керівників держави, центральних органів влади, кримінальної юстиції до активних дій щодо скорочення корупційних правопорушень, потурання корупційним проявам або, в окремих випадках, особиста участь у різноманітних корупційних схемах.

Головним економічним чинником, який обумовлює корупцію в Україні, вважають швидку заміну державної власності на приватну, створення олігархічного капіталу і зрощення його з державною бюрократією на початку 2000-х рр. До інших причин існування і поширення корупційних практик належить масова тінізація національного економічного сектору, яка, так само, зворотньо їх підживлює. За даними експертних оцінок, тіньова економіка в Україні знаходиться на рівні 43–50% від ВВП.

Ще один негативний чинник – монополізм (досягнення суб'єктом господарювання домінуючого становища на ринку товарів, підтримання або посилення цього становища) і низька конкуренція в економіці.

Серед інших причин, які продукували та продовжують продукувати корупцію в нашій державі, найчастіше називають такі:

- невідмежованість політики від бізнесу, суспільних і особистих відносин, що відбувається на тлі загальної апатії та зневіри пересічних громадян;

- зрощення державного апарату з підприємницькими і комерційними структурами, формування їхніх ділових відносин поза межами правового поля;

- надання пільг та переваг «своїм» корпоративним групам, використання державних ресурсів в особистих інтересах;

- висока концентрація політичної влади та ресурсів у правлячій еліті;

- історично обумовлене вкорінення неформальних практик спілкування між посадовцями різних рівнів і сфер діяльності між собою і громадянами;

- контроль владної еліти над судовими і правоохоронними органами;

- грубі порушення демократичних принципів волевиявлення під час проведення загальнонаціональних і місцевих виборів (особливо у період 2010–2013 рр.);

- відсутність дієвих реформ у виконавчій гілці влади;

- безкарність осіб, винних у корупційних злочинах, які належать до посадових осіб категорії «А», «Б» державної служби або обіймають політичні посади.

До умов, які сприяють корупції, слід віднести складність та суперечливість бюрократичних процедур; відсутність довгий час реформи державної служби; вибіркоче правосуддя, велику кількість контролюючих органів, хоча їх кількість і зменшилась за останні 4 роки.

Слід звернути увагу на не врегульованість та заплутаність протягом довгого часу податкового, земельного, тендерного законодавства, пізніше – складність і «білі» плями прийнятих нормативно-правових актів, які регулюють правовідносини у цих сферах законодавства. Це призвело до існування різноманітних схем із сотнями підставних осіб та фіктивних компаній для виведення корупційних грошей в інші держави і офшорні юрисдикції.

Одним із факторів корупційних правопорушень є відсутність дієвої системи перевірки і притягнення до юридичної відповідальності осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування, які з 2017 р. подають електронні декларації осіб. До останнього часу в законодавстві взагалі не було норм, які б передбачали перевірку законності набуття майна, активів, фінансових забор'язань

чиновників, унаслідок цього в Україні поширилося безкарне незаконне збагачення чиновників.

11.4. Запобігання корупційним злочинам

Результати дослідження Світового банку засвідчують, що країни, які борються з корупцією та забезпечують відповідний правопорядок, у довгостроковій перспективі можуть збільшити національний дохід майже в чотири рази.

Провідне місце у загальносоціальному запобіганні належить мінімізації чинників, які породжують корупцію через ефективне державне управління, прозорий виборчий процес, зменшення надмірного контролю підприємницької діяльності, розвиток електронного урядування, створення простої і передбачуваної системи оподаткування, реформування системи державного нагляду та контролю. Особливо важливі в цьому контексті незалежна судова влада і дієва реформована прокуратура.

У країнах розвинутих демократій на шляху поширення практики політичної корупції вже встановлені системні бар'єри (інституційні та нормативно-правові), які продовжують вдосконалюватися. Чинником зменшення корупційних проявів є створення системи стримування і протидія у системі поділу влади, підзвітність і відкритість державних інституцій. Для нашої країни є актуальним унормування прозорості діяльності органів державної влади і місцевого самоврядування, передусім чітким правовим регулюванням адміністративних процедур. Цьому сприятиме якнайширше використання інформаційних технологій.

Тому слід продовжувати демократичні зміни, які відбуваються в Україні після 2014 р., коли протидія корупції була визначена одним із ключових пріоритетів державної політики. Було реформовано сферу відкритих даних (зокрема, створено відповідний портал), проведено реформу державних закупівель, запущено електронну систему ProZorro, електронну систему декларування майна, доходів, витрат та зобов'язань фінансового характеру. У 2018 р. Україна піднялась на 76-те місце в рейтингу Doing Business Світового банку (у 2014 р. знаходилась на 112-му місці).

Підписання у червні 2014 р. Угоди про асоціацію з Європейським Союзом, яка набрала чинності 1 вересня 2017 р., передбачає структур-

ні реформи у багатьох галузях господарства, зміни у плануванні й виконанні бюджету, контролю за використанням бюджетних коштів. Важливим у цьому контексті є реформування державної служби та служби в органах місцевого самоврядування.

Інший напрямок загальносоціального запобігання – активна протидія корупції з боку громадян, їх об'єднань, ЗМІ, оскільки неможливо зменшити корупційні прояви без участі громадянського суспільства. В Україні є громадські об'єднання, які виконують важливу функцію контролю за діяльністю державного апарату і оперативно реагують на корупційні прояви.

Однак одним із основних важелів впливу на корупцію є власна поведінка громадян. Без активної корупції не було б величезного масиву корупційних правопорушень. Тому слід проводити цілеспрямовані інформаційні кампанії, метою яких є надання відомостей щодо загрози корупції, негативні наслідки від якої не завжди є очевидними.

Важливим є виховання нетерпимості до корупції, навчання навичкам протидії конкретним правопорушенням, усвідомлення власної відповідальності, що дозволить підвищити громадянську активність, перш за все молоді. У цьому зв'язку особливо важливою є підготовка майбутніх юристів. Саме студенти юридичних вузів повинні мати «нульову» толерантність до проявів активної і пасивної корупції.

Стосовно спеціально-кримінологічного запобігання корупції, то слід сказати, що Україна зараз має адекватне антикорупційне законодавство, яке при наявній політичній волі можна практично застосовувати і, таким чином, зменшувати рівень корупційних правопорушень. Основним нормативним актом є Закон України «Про запобігання корупції» від 14 жовтня 2014 р., положення якого декілька разів змінювались і доповнювались. У цьому Законі надано визначення основних термінів, які є узгодженими з міжнародно-правовими термінами, розширено перелік суб'єктів відповідальності за корупційні правопорушення, визначено систему органів, що здійснюють запобігання і протидію корупції, встановлено перелік обмежень (заборон), спрямованих на мінімізацію корупційних проявів з боку осіб, уповноважених на виконання функцій держави або місцевого самоврядування під час перебування їх на посадах, та інші заходи.

Серед інших спеціальних нормативних актів слід назвати такі закони: «Про Національне антикорупційне бюро України» (14 жовтня

2014 р. № 1698-VIII), «Про засади державної антикорупційної політики в Україні (Антикорупційна стратегія) на 2014–2017 роки» (14 жовтня 2014 р. № 1699-VIII), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України у сфері державної антикорупційної політики у зв'язку з виконанням Плану дій щодо лібералізації Європейським Союзом в'їзного режиму для України» (13 травня 2014 р. № 1261-VII), «Про внесення змін до деяких законодавчих актів України щодо визначення кінцевих вигодоодержувачів юридичних осіб та публічних діячів» (14 жовтня 2014 р. № 1701-VIII), «Про державну службу» (10 грудня 2015 р. № 889-VIII), «Про Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів» (10 листопада 2015 р. № 772-VIII), «Про Вищий антикорупційний суд» (7 червня 2018 р. № 2447-VIII), «Про внесення змін до Закону України “Про запобігання корупції” щодо викривачів корупції» (17 жовтня 2019 р.).

В Україні створено розгалужену систему суб'єктів, які здійснюють заходи щодо запобігання і протидії корупції. Це Національне антикорупційне бюро України, Національне агентство з питань запобігання корупції, Національне агентство України з питань виявлення, розшуку та управління активами, одержаними від корупційних та інших злочинів, Спеціалізована антикорупційна прокуратура, Державне бюро розслідувань, Вищий антикорупційний суд.

Однак можна констатувати, що у сфері правозастосування робота вищезазначених суб'єктів не є результативною, тому принцип невідворотності відповідальності за корупційні правопорушення на практиці не працює. Національне агентство з питань запобігання корупції не створило ефективної системи контролю і перевірки доходів і витрат державних службовців. А це один із дієвих засобів зменшення корупційних проявів.

Незважаючи на прийняті законодавчі новели спеціальна конфіскація як інший захід кримінально-правового характеру також не стала дієвим засобом вилучення в дохід держави грошей, цінностей та іншого майна, набутих унаслідок корупційних злочинів.

Важливою складовою антикорупційних заходів у багатьох країнах світу є захист викривачів – осіб, які добросовісно повідомляють про можливі факти корупційних правопорушень. 17 жовтня 2019 р. Верхов-

ною Радою ухвалено Закон України «Про внесення змін до Закону України “Про запобігання корупції” щодо викривачів корупції», яким передбачено права та гарантії таких осіб, способи повідомлення про корупційне правопорушення, обов'язки і повноваження органів, на які покладається реалізація норм закону.

Для ефективного запобігання корупційним злочинам варто одночасно застосовувати загальносоціальні і спеціально-кримінологічні заходи, які б допомагали зробити корупційні практики не вигідними і ризикованими.

Транснаціональні аспекти корупції вимагають глобальних заходів, розроблених і впроваджених світовою спільнотою. Операції щодо відмивання «брудних» грошей, одержаних від корупційної діяльності, не можуть відбутися без підтримки іноземних фінансових установ. Посадові особи все частіше використовують складні схеми перекачування корупційного капіталу на підставні компанії в офшорних юрисдикціях, широко використовується фінансова система розвинутих країн. У цьому напрямі найбільш важливою є боротьба з анонімними підставними компаніями, фондами і трастами.

Численні міжнародно-правові документи, а також практичні дії органів кримінальної юстиції, фінансових інституцій, громадянського суспільства багатьох розвинутих країн світу спрямовані на збільшення ризиків для корумпованих можновладців бути спійманими і покараними, а також на позбавлення їх можливостей використовувати злочинні доходи, одержані від корупційної діяльності.

Саме для цього були прийняті такі міжнародно-правові акти, як Конвенція ООН проти корупції (2003), а також Конвенція ООН проти транснаціональної організованої злочинності (2000), які містять комплексні заходи із запобігання корупції, а також визначають головні напрями та пріоритети державної антикорупційної політики щодо сприяння добросовісності публічних посадових осіб, виявлення корупції, покарання за корупційні дії, міжнародного співробітництва.

Важливими з погляду міжнародної антикорупційної політики є також Конвенція ОБСЄ про боротьбу з хабарництвом міжнародних державних посадовців (1997); Африканська конвенція про запобігання корупції та боротьбу з нею (2003); Кримінальна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999), Цивільна конвенція Ради Європи про боротьбу з корупцією (1999).

Питання для самоконтролю

1. Розкрийте поняття корупційної злочинності.
2. У чому полягають негативні наслідки корупції для держави, суспільства і окремого громадянина?
3. Надайте типологію особистості злочинця-корупціонера. Проілюструйте її конкретними прикладами.
4. Назвіть головні причини й умови корупційних злочинів.
5. Які заходи запобігання можуть зменшити рівень корупційних злочинів в Україні.

РОЗДІЛ 12

ЗАПОБІГАННЯ ЗЛОЧИНАМ У СФЕРІ ЕКОНОМІКИ

12.1. Кримінологічна характеристика злочинів у сфері економіки

Під злочинністю у сфері економіки розуміється сукупність умисних корисливих злочинів, що заподіюють шкоду економічним інтересам держави, територіальних громад і суб'єктів господарювання.

Особливістю злочинів даної категорії є те, що вони вчиняються під час здійснення господарської діяльності, спрямованої на виготовлення та реалізацію продукції, виконання робіт чи надання послуг з метою одержання прибутку, а також пов'язані із господарчим забезпеченням діяльності негосподарюючих суб'єктів або управлінням господарською діяльністю. До економічних відносять злочини, вчинені на підприємствах, в установах, організаціях різної організаційно-правової форми і форми власності за видами економічної діяльності. Кримінальні правопорушення (особи, які їх вчинили) за видами економічної діяльності визначаються та заносяться до Єдиного реєстру досудових розслідувань з використанням Національного класифікатора України «Класифікація видів економічної діяльності (КВЕД).

Традиційно до злочинів, вчинених у сфері економіки, належать злочини у сфері господарської діяльності, службової діяльності, а також привласнення, розтрата майна або заволодіння ним шляхом зловживання службовим становищем. До економічних частково належать злочини, пов'язані з використанням інформаційно-телекомунікаційних систем і технологій у сфері здійснення господарської діяльності. Суб'єктами вчинення економічних злочинів виступають керівники і посадові особи суб'єктів господарювання, службові й посадові особи органів державної влади та органів місцевого самоврядування, наді-